

PRIROČNIK ZA BRANJE KAKOVOSTNIH MLADINSKIH KNJIG 2014

ŠTEVILKE, VPRAŠAJI IN VPRAŠANJA

Če črke, povezane v različne smiselne kombinacije, lahko pripovedujejo dobre zgodbe, potem jih lahko pripovedujejo tudi številke. Morda še bolj jasno, zaradi svoje enoznačnosti. Pripoved, ki je sestavljena iz števil, ni nujno suhoparna, lahko je prav tako ujeta v pomembna vprašanja, če si jih le upamo in znamo prav zastaviti. Letošnji številčni naslov je ujet v dve vprašanji – zakaj? in kako? – in v grafično metaforiko dveh vprašajev: enega končno in pokončno postavljenega in drugega, začetnega, ki je namenoma postavljen na glavo. Naj razložimo.

Številki iz naslova sta knjižničarski, vzeti iz priporočil in nacionalnih standardov. Dolgo časa se že sprehajata po različnih knjižničarskih zgodbah: prisotni sta v statistikah našega *Priročnika* in še bolj v knjižničnih zbirkah poučnih gradiv, namenjenih mladim. Torej mladinskim knjižničarjem nikakor nista neznanki. Razmislek, povezan z njima, se nanaša na razmerje med poučnimi in leposlovnimi gradivi za mladino (v našem primeru poučnih knjig), ki sproža kar nekaj upravičenih zadreg.

Nacionalni svet za knjižnično dejavnost je v svojih *Standardih za splošne knjižnice* (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015) o sestavi knjižnične zbirke, zapisal takole:

V vsaki organizacijski enoti, ki ni namenjena posebni skupini uporabnikov, knjižnica vzdržuje naslednja razmerja: 60 % naslovov strokovnega gradiva in 40 % naslovov leposlovja. Zbirka vsebuje 25 %–30 % naslovov gradiva za mladino, od tega 60 % naslovov strokovnega gradiva in 40 % naslovov leposlovja.

Zgodbe o številkah, ki jih že več kot desetletje pripoveduje statistika *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig*, so zelo drugačne. Kažejo na romantični razkol med idealom in stvarnostjo, ki se z leti le še povečuje, žal na škodo poučnih knjig.

LETO	Skupaj (100 %)	Število poučnih knjig		Število leposlovnih knjig	
1994	260	90	35 %	170	65 %
1995	351	107	30 %	244	70 %
1996	446	130	29 %	316	71 %
1997	454	142	31 %	312	69 %
1998	393	105	27 %	288	73 %
1999	412	97	24 %	315	76 %
2000	323	61	19 %	262	81 %

Tilka Jamnik: Statistični pregled izdaj mladinskih knjig V: *Med tabuji in fantastiko: izbor mladinskih knjig iz leta 2000 po temah, zvrsteh in žanrih, 2001*

Zakaj se to razmerje tudi v naslednjih letih (2000–2013) zmanjšuje tako, da je povprečje zadnjih štirinajst let 18 %, v letu 2013 samo še 13 %, se da razložiti tudi takole:

- Spremenjeno stanje na založniškem trgu, zlasti po letu 1991, »demokratizacija in liberalizacija« le-tega, vznik novih založnikov in s tem »izbruh« izdajanja, tudi otroških in mladinskih knjig, sploh leposlovja, ter povečevanje kvantitete, ki pa ji kvaliteta niti približno ne sledi.
- V zadnjih letih zasledujemo tudi ugašanje založb, ki so slovenski knjižni trg oskrbovale z dovolj kakovostnimi poučnimi knjigami za otroke in mladino (Tehniška založba Slovenije, tudi DZS, Mladika idr., odpuščanje urednikov ...).
- Največja slovenska založba, Mladinska knjiga, se je že skoraj od samih začetkov zavedala potreb »mladih vedežev« po kakovostnih poučnih knjigah. Te so bile rezultat dela domačih strokovnjakov, ki jih je založba zelo hitro povabila k sodelovanju, zlasti naravoslovce. To dokazuje tudi Levstikova nagrada, ki je uvedla tudi kategorijo poljudnoznanstvene knjige za otroke in mladino (leta 1950 je bila prvič podeljena Antonu Polencu za knjigo *Iz življenja žuželk*). Žal je bila zadnja nagrada podeljena leta 1997 (avtorici Viljenki Jalovec za *Stavnico* na CD-romu oziroma še leto poprej Samu Kuščerju za delo *Energija*). Založba je razvila čvrsto uredništvo poučne literature za otroke in mlade, premogla legendarne urednike (npr. Ciril Trček, Draga Tarman ...), nato pa je to dejavnost opustila in se usmerila v priročniško gradivo. Njen strokovni napor je slovenski trg založil s kakovostnimi prevodi poučnih knjig za otroke in mladino in gojil izvirno slovensko poučno knjigo s sistematičnim in skrbnim uredniškim delom, ki je seglo na vsa področja znanosti in nagovorilo najbolj eminentne slovenske znanstvenike, da so se lotili pisanja. Ta dejavnost je spodbujala zalaganje in izdajanje kakovostnega poučnega gradiva, kar se je odražalo tudi v ponudbi slovenskega knjižnega trga za različne starostne stopnje mladih bralcev (od predšolskega do najstniškega obdobja). Tovrstno dejavnost danes najdemo kvečjemu le še v »delcih«, npr. v periodiki (*Cici Vesela šola*, *Gea* ...), bi pa se jo dalo razvijati do primernih knjižnih izdaj, če bi seveda za to bil založniški interes oziroma interes države.
- Poučno knjigo in poučno neknjižno gradivo (poučni CD-romi, filmi, interaktivne poučne igre) poskušajo nadomeščati možnosti, ki jih ponuja internet z različnimi poučnimi (zlasti tujimi) spletnimi portali, namenjenimi mladim. Žal spletne vsebine niso nujno preverjeno kakovostne.
- Poučno knjigo (zlasti izvirno slovensko) poskušajo nadomeščati šolski učbeniki, delovni zvezki, poučno-didaktične izdaje, ki služijo pouku in preko »šolske učenosti« konkurirajo tudi področju prostočasnega poučnega branja.
- Poučnih knjig za otroke in mladino v knjižnicah je manj, ker poučne vsebine zaradi razvoja znanosti hitreje zastarajo in jih ne nadomestijo nove. Po drugi strani pa temeljna znanja ostajajo enaka, zato so takšne knjige nujne in utemeljene.
- Izvirno slovenska poučna knjiga je za založnika drag in zahteven projekt, še zlasti, ker so možnosti za državno finančno podporo (subvencijo) minimalne.

Kakor koli že razmišljamo, nekatera strokovna in znanstvena področja v poučnih knjigah za mladino so zaradi vsega naštetega izrazito slabokrvna in podhranjena – poučnih knjig za mlade je na knjižnem trgu iz leta v leto manj, zato

mladinski knjižničarji težko zagotavljamo knjižnično zbirko poučnih gradiv po veljavnih standardih. Če želimo skupaj s šolskimi knjižničarji, ki s svojimi knjižničnimi zbirkami podpirajo pouk, aktivno prispevati k razvoju »družbe znanja«, potem se moramo ob pomanjkanju ustreznih gradiv (knjižnih in neknjižnih), in še zlasti izvirno slovenskih poučnih knjig za mladino, vprašati, kako naj takšno zavezo izpolnujemo tudi v luči obeh IFLA/UNESCOVIH manifestov:

V splošni knjižnici mora najti vsaka starostna skupina gradivo, ki pokriva njene potrebe. Zbirke in storitve morajo vključevati tudi vse ustrezne medije in vrste sodobne tehnologije, seveda pa tudi tradicionalna gradiva. Temeljnega pomena je visoka kvaliteta in povezanost z lokalnimi potrebami in razmerami. Gradivo mora odražati tekoča dogajanja in razvoj družbe, pa tudi pretekle dosežke človekovih prizadevanj in ustvarjalnosti. (IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah, 1994, V: *Knjižničarske novice* 5 (1995), št. 3, priloga)

Šolska knjižnica nudi storitve za učenje, knjige in druge vire, ki omogočajo vsem članom šolske skupnosti, da postanejo kritični misleci in učinkoviti uporabniki informacij različnih oblik, formatov in na različnih nosilcih. (IFLA/UNESCOV Manifest o šolskih knjižnicah, 1999, V: *Šolska knjižnica* 2001, št. 3)

Naj razmislek zaokrožimo še s pozivom Irine Bokove, generalne direktorice UNESCO, ob Mednarodnem dnevu pismenosti 2014:

[P]ozivam vse države članice in vse naše partnerje, da podvojijo svoje politične in finančne napore ter pismenosti zagotovijo mesto med najmočnejšimi pospeševalci trajnostnega razvoja. Prihodnost, kakršno si želimo, se prične z abecedo.

V rastoči »družbi znanja« smo dolžni najprej poskrbeti za mlade in jim zagotoviti dovolj kakovostnih in javno dostopnih poučnih gradiv ter mlade spodbujati (tudi) k branju poučnih knjig. Na vprašanje, kako naj ob opaznem usihanju poučnih knjig (še posebno izvirno slovenskih) organiziramo kakovostne zbirke poučnega gradiva za mladino, odgovarjamo takole:

- Kot mladinski knjižničarji čutimo obvezo, da vse soudeležene v knjižni verigi od avtorja do bralca (še zlasti vzrode financiranja) seznanimo s slabokrvnostjo in podhranjenostjo tega področja in jih spodbujamo k izdajanju kakovostnih izvirnih slovenskih poučnih knjig (vsebin), ki so del naših strokovnjakov in našega lastnega, slovenskega znanja.
- Skrajni čas je za nacionalno strategijo, za povezovanje vseh segmentov: šolstva, kulture, gospodarstva (založništva), znanosti ..., da bi to zaskrbljujoče stanje skupaj presegli. Tudi zaradi dviga bralne pismenosti otrok, ki jo lahko razvijamo in izboljšujemo tudi s tovrstnimi knjigami. S tem stavimo na našo prihodnost, na razvoj, katerega temelj je razmišljujoči človek.
- Ob usihanju poučnih knjig, ki jih založbe pripravljajo za otroke in mladino, pa tudi drugega poučnega gradiva moramo knjižničarji pri postavljanju dobre poučne zbirke še bolj kot do zdaj s premislekom in jasnimi kriteriji odbirati in uvrščati vanjo tudi mladim primerno strokovno gradivo za odrasle (zlasti za 3. triado OŠ). To strokovno gradivo bi moralo biti postavljeno hkrati na mladinskem in strokovnem oddelku za odrasle.

Želimo si, da bi si založniki in izdajatelji upali tvegati in obuditi tradicijo kakovostnega izdajanja poučnih knjig za mlade, kajti slovenski otroci kakovostno poučno knjigo (še zlasti izvirno slovensko) v času, ki ga zaznamuje potreba po novih razmislekih, znanjih, idejah, več kot potrebujejo.

Želimo si, da bi naše ugotovitve in »bitje zvona« naletelo na ugoden odziv pri vseh, ki se ukvarjajo s poučnimi vsebinami za mlade. V produkciji 2013 znaka *zlata hruška* ni prejela nobena izvirno slovenska poučna knjiga, zato *priznanja zlata hruška* za to kategorijo letos nismo podelili. Upamo, da bo že naslednje leto drugače.

Ida Mlakar in Darja Lavrenčič Vrabec

ŠESTDESET PROTI ŠTIRIDESET? V ŠTEVILKAH

V letu, ko smo v nizu strokovnih sred MKL, Pionirske govorili o poučnih knjigah za mladino, bodo spodnje tabele v marsičem dodatno osvetlile ta problem.

Opis produkcije 2013

LETO	SKUPAJ	POUČNE		LEPOSLOVNE	
	predstavljeni naslovi	število	%	število	%
2000	323	61	19 %	262	81 %
2001	334	63	19 %	271	81 %
2002	385	73	19 %	312	81 %
2003	443	59	13 %	384	87 %
2004	499	84	17 %	415	83 %
2005	626	112	18 %	514	82 %
2006	696	134	19 %	562	81 %
2007	759	145	19 %	614	81 %
2008	811	181	22 %	630	78 %
2009	1.044	217	21 %	827	79 %
2010	1.003	176	17 %	827	83 %
2011	1.181	221	19 %	960	81 %
2012	983	162	16 %	821	84 %
2013	970	127	13 %	843	87 %

Standardi za mladinske oddelke knjižnic	
60 %	40 %

POVPREČJE 14 LET	
poučne	leposlovne
18 %	82 %

Primerjava razmerja med poučnimi in leposlovnimi naslovi

Primerjalna tabela razmerij kaže, da je bila v letu 2013 produkcija poučnih knjig kar za **5 % manjša** od povprečja zadnjih 14 let. Tako nizko razmerje je bilo nazadnje pred 10 leti. V knjižnicah, kjer vzdržujejo razmerje med leposlovnim in